HÉTFALU

Szerkesztők: Hochbauer Gyula, Kovács Lehel István

Alapította és szerkesztette (1906–1911): dr. Fekete Endre és Kiss Béla

Független művelődési és helytörténeti havilap

IX. évfolyam 12. (512.) szám

2003. december 19. – péntek

Menjünk mi is Betlehembe!

„Menjünk el egészen Betlehemig, és nézzük meg: hogyan is történt az, amiről üzent nekünk az Úr.”
Lukács 2,15.

Fönn a messzi északon, Finnország sarkkörön túli részében van egy kis település, a Mikulás faluja. Innen indul minden évben a rénszarvasok vontatta szánon a piros ruhás, hószakállú öregúr, hogy nemes küldetésének eleget tegyen. És ide igyekeznek turisták ezrei, hogy a helyszínen éljék meg a karácsonyi hangulat évente megújuló misztériumát. Idén azonban gondokkal küzd a fehérszakállú: nincs hó. És anélkül nem teljes az ünnep. Anélkül nem röpülhet a szánkó, elmaradhat az önfeledt öröm. Vagy legalábbis annak jó része.

Innen jó messzire dél-keletre, a júdeai pusztaság Betlehem nevű városában sincs hó, de ez az ottani emberek számára nem jelent gondot. Annál nagyobb gond viszont a békesség hiánya, hiszen az évezredes gyökerekből táplálkozó vak gyűlölet, a kibékíthetetlen arab–zsidó ellentét idén is megmérgezheti a karácsonyi hangulatot, fájdalmasan elhomályosíthatja az ünnep fényét.

S a két helyszín között, valahol félúton, a 2003-as év Erdélyében sem gondoktól mentes a karácsonyi készülődés. Az embert próbáló robotos-munkás hétköznapok szikkadt talaján megfeneklik a lélek szánkója, s a jót-tenni-akarás rénszarvasai kifulladva, csüggedten ingatják busa fejüket. Felborult időjárás és felborult gondolatok akadályoznak abban, hogy megtaláljuk az utat „lélektől lélekig”, csak álmodni merjük a szeretet fehér sziporkáit, melyeket az útra terítve, elindulhatunk. Amikor félve emlegetjük a „fekete karácsonyt”, minden bizonnyal nem csupán a hótakaró hiányára gondolunk. Valahol legbelül is hiányzik valami.

*

Indulni azonban mindenképpen kell, mert karácsony igézete nem hagy nyugton maradni. Fellobban a láng, s nekünk mennünk kell, mert azt kívánja tőlünk az örök törvény, indulni kell, mert szinte kényszerként írta ezt zsigereinkbe az eltelt kétezer esztendő. Meg kell találnunk az egymás felé vezető utat, amint a felénk vezetőt is megtalálta az Örök Kegyelem. Amikor bénán, csüggedten álltunk, Betlehemből elindult hozzánk a Fény, fölszántotta komor éjszakánkat s bevetette azt az életigenlés, a békesség s a szépség áldott magvaival.

Amikor a munkájukba belefásult pásztorokhoz hasonlóan ácsorgunk valamelyik mezőn, és erőnkből csak arra telik, hogy időnként összedörzsöljük zsibbadt tenyerünket a pislákoló tűz fölött, akkor egyszer csak égi tűz lobban az éjben, és hív, noszogat, bátorít. Indulásra késztet.

Menni azonban csak a pásztorok útján érdemes. Elindulni újra és újra Betlehem felé, megélni újra és újra a Békesség születésének szent titkát, s e titok birtokosaiként örömmel térni vissza az emberek közé, újra felfedezni egymás karácsonyi fényben tündöklő arcát. És akkor már nem bánt a hó és a békesség hiánya, akkor röpülnek majd a szánkók és viszik, viszik az örömöt, egyik embertől a másikig, „lélektől lélekig”.

Ha valamikor igaz volt, hogy „minden út Rómába vezet”, úgy ma még nagyobb igazság, hogy egymás felé csak Betlehemen keresztül találhatjuk meg az igazi utat. Nem árt ezt idén is átgondolni, most, az ünnep küszöbén, amikor izgatottan kezdjük készíteni bevásárlószatyrainkat, szánkóinkat, szíveinket. Induljunk, és menjünk el mi is Betlehemig, töltekezzünk fel áldással és reménnyel, kitartással és békével, hogy legyen, miből adni-ajándékozni egymásnak.

Török László
lelkipásztor

Tomos Tünde: Háromkirályok, 2003

A borica szokásgyakorlata és jelképisége

A közösség által éltetett szokás...

A borica régen, a XIX. század első feléig a barcasági magyarok farsangi mulatságának számított, farsang első napján, vízkeresztkor, azaz január 6-án járták ezt a táncot, s ez a nap valóságos ünnepként, egyfajta körmenetként volt számon tartva, mivel a kitűzött napon a falu minden nemű és korú lakója kisereglett az utcákra, így várták a boricás sereg érkezését.

A boricások két vezére és a kukák a legnagyobb tiszteletben álló gazdához mentek szabadságot kérni, hogy eltáncolhassák a boricát. Ezt a megtiszteltetést nem volt szabad visszautasítani, mert gyalázatos tettnek bélyegezte volna a közösség.

Induláskor a rend a következő volt: elöl ment a *tebetartó*, aki egy fenyőfa-hegyet tartott a magasba, amelyre aranyozott gyümölcsök voltak rákötve. Őt követték a zenészek, rendszerint két-három cigány, furulyával, hegedűvel és cimbalommal.

Utánuk lépkedtek a boricások, két vezérükkel az élen. Az udvarokba ugrásokkal mentek be, egymás után, egyenként. A *kukák* szerepe az volt, hogy távol tartsák a tóduló tömeget, s egyszersmind tréfálkozzanak az egybegyűltekkel. Leghátul a *kosárhordók* sorakoztak, kik mindazon ételeket, amiket a megtisztelt gazdák adományoztak, a sereg után hurcolták. A boricát a zene ütemére járták. Kört alkottak és a vezérek parancsszavára belefogtak a boricatáncba, aminek zenéje egyszerű, de előadása nehéz és kemény testi erőt igénylő.

A borica végén a legények táncra kérték fel a jelen lévő lányokat, akikkel társasági táncokat táncoltak. Miután ez is befejeződött, a vezér kikiáltotta a boricásoknak a gazdától kapott adományt, amit a legények háromszoros „éljen!” kiáltással köszöntek meg. Délben és este felfogadott főzőasszonyokhoz tértek be, és a csapat bőségesen evett és ivott. Kapott ebből a lakomából azonban a falu minden szegénye és nyomoréka is. Volt tehát a boricajárásnak jótékonykodó, nemcsak szórakozást biztosító célzata is.

„A borica sok más ősi ünneppel együtt sírba szállt” – tudósít Zajzoni 1861-ben.

(Folytatása a 3. oldalon)

Csere Magda

Szeretetteljes karácsonyi ünnepeket, eredményekben, sikerekben gazdag, áldott új esztendőt kívánunk

* Kiadja a Hétfalusi Magyar Művelődési Társaság – © HMMT, 2003. * ISSN 1582-9006 *

Istók János év: Kilencedik levél

Dr. Papp Béla orvos úrnak,
Brassó / Sztálin város / Pavlov 72.
Románia

Kedves Béla Bátyám!

Örültünk, hogy egyik fiadat megismertük. Nemcsak én, hanem Édesatyám is nagyon örül, ha Erdélyből hír érkezik, különösen általa igen megbecsült barátoktól.

Magunkról csak annyit: múlnak a napok. Nálam küzdelemmel, sok lemondással, Édesatyámnál csendesen és békében. Én most festegetek is. Ha isten megsegít, akkor tavasszal vagy nyáron kiállítást rendezek. Dehát ember tervez...

Ki tudja, hogy addig mit hoz a jövő. Sajnos életünkben nemcsak a légben repülnek a rakéták, hanem az események is.

Jó karácsonyt és boldog új esztendőt kívánunk Neked és kedves Családodnak igaz testvéri szeretettel.

Feleségednek kézcsókjainkat küldjük.

Szeretettel ölel barátod:
Laci

*

Ui.: Nagyon kérlek, légy olyan szíves a csatolt lapot továbbítasd Bukarestbe Révy Ilonának (Fejér Ilona). Itthagyta a címét, sajnos, elkallódott. Már kétszer is írt nekünk. Meg is hívott bennünket jövőre Bukarestbe. Egyúttal kérlek, írd meg nekünk a címét is, hogy érdemben válaszolni tudjunk neki. Hálásan előre is köszönjük szíves fáradozásodat.

Laci és felesége, János bácsi
Budapest, 1965. december 16.

Szövegecske (mese)

Volt egyszer egy Kő. Jó ideig semmi nem történt vele. Egyszer aztán közeledni kezdett feléje egy Kockás Tulipán. Drukkoltam is neki, s kíváncsi is voltam rá, hogy mikor majd kellő közelbe ér, bemutatkozik-e.

Valamivel fennebb, a hegyek előtt egy darabig mintha dombok hullámzottak, s velük szemközt egy másik dombon, odanőtt egy templom, mely – legalábbis nekem úgy tűnt – a Kockás Tulipán felé fordult. *(Ne haragudj, tudom, hogy érzékeny vagy a mese valószerűségére; bevallom, hogy a virág nem biztos, hogy kockás tulipán, hanem lehet, hogy egy szász kislány.)*

Éppen kinyílt a templom melletti temetőkápolna időette ajtója, mikor a Kőhöz ért Kockás Tulipán.

– Te ki vagy? – simította neki a kérdést a Kőnek, aki persze jó ideig nem válaszolt, s szemrebbenés nélkül állta a virág tekintetét.

Eközben ott termett a kápolnaajtóból Teuton lovag, s bemutatkozott. Kő, a maga módján hellyel, Kockás Tulipán pedig illattal kínálta. Sokáig tereferélhettek, de a szél alig engedett vaegy mondatot a templomig.

– Lovag, azóta is haragszol Endre királyunkra? – kérdezte a Kő.

Közben mustrálom, méregetem a lovagot, mintha nem akarnék hinni a szememnek.

Ez csakugyan Teuton lovag. Hisz az ő nyelvükön is beszélt. Ha ekkor valaki nyelvét értő közelről figyeli, leolvashatta ajkáról a szót:

– A királyra? Mihaszna dolog volna, hisz ő már rég vak jelkép. A miniszterre haragszom – vált indulatossá az arca –, már mióta lezáratta a kápolnát azzal, hogy minket restaurál.

– No, te restaurált Teuton barátom – kuncogott századok óta először a Kő, majd aggódva pislogott lopva Kockás Tulipánra: csak el ne rontsa a barátságunkat!

Kockás Tulipán játékosan ráemelte szirmai közül tekintetét.

– Hermann! – mire majdnem megkondult meglepetésében a harang, mert már évezred óta atyjai nevén senki se szólította Teutont.

– Hermann! Te haragszol egy jelképre?

Teuton elmosolyodott. Kő elmosolyodott. Kockás Tulipán elmosolyodott.

Én elmosolyodtam, mert megértettem, hogy abban a pillanatban megtört minden gonosz varázslat.

(Ajánlom a szászhermányi templomerődnek)

Hochbauer Gyula

Tájszavak: K

- *kadét*: hadapród
- *kájt*: kiált
- *kajtat*: keresgél, kutat
- *kalán*: kanál
- *kalcon*: rövid szárú csizma
- *káli*: rosszféle *(„Káli leján a, ne mënny utána!”)*
- *kaliba*: kunyhó
- *kalicka, galic*: kalitka
- *kámota*: kamat
- *kámpicsorodik*: elkeseredik
- *kángyér*: sárga cukor
- *kankósvirág*: hóvirág
- *kánturház*: vasúti őrház
- *káplár*: tizedes
- *kaptató*: meredek útszakasz
- *karaspad, karatpad*: szék *(„Üjjön a karaspadra no, ne a padra!”)*

Lapszámunkat az Illyés Közalapítvány támogatta.

Tájszavak: K

- *karicol*: karcol
- *kártya*: kanna
- *kas*: kosár
- *kaskavál*: a havason készült hétfalusi sajt
- *kasornya*: kézi kosár
- *kassza*: pénztár
- *kaszaj*: kazal
- *kaszten*: szekrény, láda (vö. der Kasten)
- *kecele*: kötény
- *kecskebucska*: bukfenc
- *kecskeolló*: kecske, gödölye
- *kecsula*: báránybut sapka
- *kéfër*: szarufa
- *këgyelet*: szivárvány *(„Mán nem lesz esső, me láccik a këgyelet.”)*
- *këgyend, kigyemed*: kegyed, kegyelmed
- *kénálni*: kínálni
- *kendüőcske*: kendő
- *köntërnálni*: csúful énekelni
- *kenyérszërën*: kenyérüzletek sora
- *kérdi*: kérdezi
- *kerek*: kerék
- *kerekeskurva*: a dóduckerékre rögzített leányt és legényt ábrázoló szalmabábú
- *kereng*: tekereg
- *kerepcél*: koplal, ímmel-ámmal eszik
- *keresmény*: kereset
- *keringeni*: kaszálni
- *kërpácskodni*: kajtárkodni
- *kert*: kerítés
- *kertilübör*: orgona (Syringa l.)
- *kërzsa*: mankó
- *këtrán papír*: gyufa
- *këtrány*: méreg
- *kibeszélni*: elmesélni
- *kicserélt gyermek (váltott gyermek)*: csúnya, vézna gyermek, akit a néphit szerint rossz szellemek a szép, egészséges gyermek helyébe hoztak
- *kicsi ház*: kisebbik szoba
- *kicsiágy*: heverő
- *kicsidég*: rövid ideig
- *kiduvadni*: kifolyni
- *kiét*: két
- *kietek, kegyetek*: maguk
- *kietek*: tiétek
- *kifogad*: kibérel
- *kifundálni*: kitalálni
- *kírcséj*: vas ék
- *kisirül*: gyorsan kimegy
- *kiszemel*: kiválaszt
- *kitöp*: kiköp
- *kizár*: kinyit
- *kócs*: kulcs
- *kóbítani*: hazudni
- *kóbor*: a szekér fedele, ernyő *„kóboros szekér”*
- *kócs*: kulcs
- *kocsánozni, tollószni*: tarlózni
- *kodáni*: faluvégi, felszegi
- *kojtoros*: sátoros cigány
- *kolindálás*: éneklés, köszöntés
- *koma*: keresztszülő
- *komandó*: parancs, parancsnokság
- *komisz élet*: katonaság
- *komisz*: katonacipó
- *kompona*: mérleg
- *konica*: kis gyalogszán
- *kontorás*: zenész
- *kopac*: meztelen
- *koplik*: kopik
- *kóricál*: tekereg
- *korosnya*: valami, amit vállon visznek: fa, csomag stb.
- *koslat*: járkál össze-vissza
- *koslibálás*: leánykérés
- *kóst*: széna, sarjú
- *kószil*: sűrű, savanyú juhtej, amelyből a savót eltávolították
- *koszmol*: koszol
- *kotéc*: ketrec
- *kotkoréci*: felszegi
- *kovad (kuvad) a fal*: lekopik, lehámlik a festés a falról
- *kovrics*: perec
- *kozsók*: bárányborból készült hosszú felső öltöny
- *kozsokár*: szűcs
- *köek*: kövek
- *kőlepcső*: palacsinta
- *kölömp, ramaz*: fatörzsből kirótt darab
- *kölömp*: rövid tőke
- *kölönte*: kis laposfejű hal
- *könyörödös*: tyúkhúsleves
- *körtve*: körte
- *kösöntyű*: melltű, amellyel a nagy kendőt a mellen összetűzik
- *kőszál*: kőszikla
- *krizántin*: krizantém (Chrysanthemum indicum)
- *kuckora*: apa- vagy anyatárs
- *kucsukál*: szendereg
- *kujar, kujak*: ököl
- *küjebb*: kinnebb
- *küjjel*: kívül
- *kuka*: maszkos ember
- *kukerca*: a frissen borjúzott tehén teje felfőzve
- *kukuruz*: kukorica
- *külü*: erdei tisztás
- *küő*: kő
- *kúrál*: kezel, gondoz
- *kurcsa*: kaptány
- *kúria*: udvarház
- *kurti*: férfi ujjas
- *kürtő*: kémény
- *kusruva*: kis ruha, kisebb keszkenő
- *küssebb*: kisebb
- *kuszkora, kuszkura*: apa- és anyatárs
- *kútgárdja*: kútkáva
- *kútrovás*: kútkeret
- *kvartélyoz*: elszállásol

A borica szokásgyakorlata és jelképisége

(Folytatás az 1. oldalról)

Örömmel írhatom le, hogy Zajzoni tévedett, amikor ezzel a gyászos kijelentéssel zárta a boricáról tudósító cikkét. A boricát ma, a XXI. század elején is táncolják.

A szokást éltető faluközösséget ért különféle társadalmi, történelmi változások következtében a szokásgyakorlat egyszerűsödött, a közösség életében betöltött helye és szerepe alapvetően módosult, bár mai megjelenéséről is elmondható, hogy egy szervesen továbbélő, a helyi közösség által fenntartott és nem külső erő hatására szerveződő gyakorlat. A boricajárást ma, ugyanúgy, mint régen, pár hetes készülődés előzi meg. E készülődésnek Zajzonban ma az egyház birtokában levő Kultúrotthon ad helyet.

A nagylegények, a szokás továbbéltetése érdekében, próbáik alatt a kisboricások táncát is felügyelik, tanítják, irányítják őket a táncmozdulatok minél szebb, pontosabb elsajátítása érdekében. A kicsi boricások közvetlenül konfirmálás előtt álló vagy az alig néhány éve konfirmált 13-17 éves legények, akik még nem nyertek teljes belépést a nagyok sorába. A 24. illetve 25. életévét betöltött legény ma már túl öregnek látja magát a táncban való részvételhez, így rendszerint ebben a korban már nem járják.

A '90-es évek első felében a zajzoni boricások nagyrésze 22 és 30 év közötti táncosokból állt. Mára a boricássereg megfiatalodott, átlagéletkoruk 22 év körülire tehető. A két 24 éves *vatáf* (vezér) is csupán azért vállalta a boricajárás megszervezését, hogy a kicsiket beleneveljék a gyakorlatba. A jobb táncosokat a faluba is kiviszik, vezényszavakra, motívumokra tanítják, azzal a céllal, hogy áthagyományozzák a szokás gyakorlását, lévén, hogy ebben az évben, saját elmondásuk szerint, le is köszöntek tisztségükről, jövőre már nem vezetik, illetve járják a táncot.

A zajzoni boricajárás szokáselemei a következőképpen épülnek egymásra:

December első hetében kezdik a próbákat, ami heti háromszori találkozást jelent: kedden, csütörtökön és szombaton a késő délutáni órákban. A régi boricásokat szóban értesítik az eseményről, a kicsik között már előzetesen az iskolában terjed el a hír.

A szervező szerepét a nagylegények legjobb táncosa alakítja, akit hallgatólagosan vezérüknek fogadnak el a boricások. Ő jelöli ki a próbák időpontját, áll be a kicsik körtáncába, táncolja velük együtt a boricát. Parancsait, szavát, fegyelmezéseit ajánlatos meghallgatni, ellenkező esetben a nagyobbak gyakran testi fenyítéssel példálóznak, s enyhébb tettlegességekre is sor kerül a figyelmetlen, csintalan tizenévesek megfékezésére. A kicsik közül mindenki szeretne minél jobban bizonyítani, mert rátermettsége, ügyes tánca alapján viszik ki csupán a faluba, a nagyközönség elé.

Boricásnak lenni régen státust jelentett, mára ez a jellemzője már nem annyira hangsúlyos, mindezek mellett nem megengedhető, hogy a boricáslegény tévedjen a táncban, magatartásával megbotránkoztasson, mert ez az egész sereg szégyene is egyben, amit főleg a vezérek hozzáértésének rovására írnak.

A következő mozzanat a karácsony másodnapi kora reggeli gyülekezés a megjelölt helyen (a Kultúrotthon előtt vagy a vezér házánál). A vatáfok itt még elmondják az utolsó utasításaikat, aztán, akárcsak régen, a falu első gazdáját tisztelik meg az első tánccal, aki rendszerint a helyi evangélikus lelkész. Volt előzetes példa, a legények elmondottjai alapján, hogy bizonyos összezördülések, személyeskedések is becsúsztak a boricások és az egyházi hivatal viszonyába, mindezek ellenére a boricát nem fogadni lehetetlen volt, mivelhogy a falu nagyon megszólná az illetőt.

Zajzoni boricások

A borica táncolása késő estig folyik, és kizárólag csak a faluban járják.

Ha a falu ma nem is annyira nyitott és befogadó a táncot illetően – mert zárt kapukra ilyenkor többször lelni, mint általában – a boricáslegények házainál mindenképp eljáratják a táncot. A legények csizmáira erősített zörgők hangja már távolról hallatszik. A gazdák általában az udvaron, akinek nincs lehetősége, az utcán járatja. Egy boricáslegény és az egyik kuka jön be előzetesen az udvarra, és kérdezi meg, fogadják-e a boricát. Az igenlő válaszra a kapu előtt sorakozó legények egyenként bejönnek az udvarra, boldog ünnepeket, szerencsés új esztendőt kívánva a ház népének.

Aztán a gazda kívánságára eltáncolják a kiválasztott boricatáncot. A boricások repertoárjában négyféle tánc van, ami a motívumok, a kísérő zene, a dobbantások erőssége és hosszúsága alapján különböztethető meg. Így járják az *egyes*, a *kettes* és a *hármas* boricát, illetve a legdinamikusabb és felállásában legszebb, motívumaiban leggazdagabb *török boricát*. A boricások szerint ezt a táncot igénylik a legtöbb helyen.

Attól függően, hogy a gazda mekkora összeget szándékozik adományozni, eljárathatja akár az összes boricatáncot.

A tánc végén az egyetlen személyre apadt kísérő zenész harmonikán keringőt játszik, erre kérik fel a házbeli lányokat táncolni. A kapu mögül leselkedő más falusi lányokat, bámészkodó szomszéd hajadonokat ugyancsak táncra kérik fel.

Miután befejeződik a páros tánc, a vezér a következő szavakkal fordul a boricások felé:

„Fiúk! Figyeljetek ide! Bálint János gazda megajándékozott minket X lejjel és egy üveg pálinkával. Köszönjétek meg!” Erre a legények háromszoros *„éljen!”*-t, illetve *„köszönjük szépen”*-t kiáltanak. A házbeli lányok ezalatt kalácccsal, tésztával, forralt borral, pálinkával kínálják a legényeket, amit a fagyos téli időben a reggel óta táncoló legények szívesen is vesznek. Ezek után a bekérezkedő legény azt mondja a gazdának: *„Szívesen elvárjuk kedves családjával együtt a boricabálba.”*

A boricásokkal régen négy álarcos kuka járt, ma két maskarás, álarcos alak kíséri a sereget, pufajkába öltözött maszkos alakok, akiknek felszerelése a derekukra erősített kolompokból, fakardból, korbácsból áll. Ugyancsak a derékszíjra van erősítve egy kisebb köteg szalma, amit néha meggyújtanak a játékosabb kedvű falusiak. Míg a többiek táncolnak, a kukák (a némák) tréfás pantomimjelenetekkel szórakoztatják az összegyűlt társaságot, igyekeznek valamit észrevétlenül elcsenni a gazdától, leverni a férfiak fejéről a sapkát és elszaladni vele, amit aztán csak ellenértékkel tudnak kiváltani a pórul járt áldozatok. A bohóckodó kukát a boricássereg védi a tömegtől (mint ahogy a kukának is megvan a rendfenntartó szerepe: arra a boricásra, aki nem járta jól a táncot, rávág a kardjával), ámde fordultak elő olyan szélsőséges esetek, amikor a felbosszantott gazdák a fára húzták fel, fejjel lefelé lógatva a túlságosan alkalmatlankodó kukát. Ilyenkor a boricások nem léphetnek közbe, hagyniuk kell, hogy a kuka levezekelje bűnét.

*

Az alakoskodó játékok – mint a borica is – főleg formai tekintetben archaikusak.

A farsangi hagyomány több pogány kori emlékre vezethető vissza. Ezek a pogánykori szokások gyakran ugyanazon formában vagy új, keresztény vonásokkal együtt élnek tovább. Az idők folyamán a tartalom többé-kevésbé elhomályosul, azonban bizonyos formai sajátosságokat évszázadokon át megtartott, őrizve és kifejezve hajdani korok emberének világfelfogását, szemléletét.

„A dinamikus, alakoskodó szokások a magyar népi műveltség archaikus rétegéhez tartoznak” – írja Újváry.

Olyan archaikus elemeket mutathatunk ki bennük, amelyek egyrészt a magyarság honfoglalást megelőző kultúrájából maradtak fenn, másrészt az európai népek szokásaival mutatnak rokonságot, ami azt jelenti, hogy a magyarság is bekapcsolódott abba a kulturális körbe, amely e téren is sajátos igazodást jelentett az európaiság felé.

Egy ilyen jellegzetes, időben eltérő motívumok és jelentések ötvöződéséből létrejött szokáshagyomány a hétfalusi csángók boricatánca.

Műfaji rokonságot az egyik legelterjedtebb európai kultikus eredetű tánccal, a *moreszkával*, továbbá a román *„căluşari”*-ral mutat – amint azt Domokos Pál Péter kifejtette. A moreszka ötvenhat változata között szerepel a háromfalusi borica, a moldvai csángók húshagyókeddi *matahalatánca*, a Csík és Kolozs megyei *gircsózás*, a székelyföldi *betlehemes pásztortánc*, *aprószentekelés*, a kunszentmiklósi *lakodalmas törökös tánc*. Ezek egy része a XX. században kihalt.

A moreszka többi változatának szereplői is kizárólag férfiak. Rokoníthatók továbbá a szokásgyakorlatban használt eszközök, kellékek, a csengettyűk, zörgők, őrharangok, pintinek, kolompok, fegyverként pedig a kard, a bot, korbács, ostor és az álarc viselése révén.

A borica kör alakban járt, kifejezetten férfitánc. Ez a sajátossága a körtánc azon szimbolikus többlettartalmára enged következtetni, hogy mint a magyar néptáncok egyik legősibb formája és férfitánc, az egykori harci táncok egyik kései, játékos-szimbolikussá szelídült formája lehet.

Csere Magda

* Kiadja a Hétfalusi Magyar Művelődési Társaság – © HMMT, 2003. * ISSN 1582-9006 *

Bartha Károly életrajza

'48-as honvéd, a hétfalusi csángók kultúrájának, történetének, nyelvének, életmódjának kutatója, az oktatásügy kiemelkedő személyisége. Szoros baráti kapcsolatot tartott vele többek között Szarvas Gábor, Szinnyei József, Hermann Antal is, akik gyakran felkeresték tatrangi népes családja körében a szerintük legnagyobb csángó szakértőt, aki maga is azonosult ezzel a népcsoporttal.

Kolumbán Lajos így ír róla: *„Büszke lehet a Székelyföld önzetlen fiára. Amint erőt kezdett érezni izmaiban, a hazáért harcolt, előbb karddal: vitézül, később tollal és szóval: lelkesen."*

Zágoni Jenő ezt írta róla a kovásznai Megyei Tükör 1981. február 7-iki számában: *„Első helyen találjuk, ahol tenni, dolgozni kell a népért, a hazáért."*

Székelyszáldoboson született, 1831. március 26-án. Ötéves korában már iskolába járt, hétévesen a székelyudvarhelyi Református Kollégiumba került. Tizenkét éves korában már pedagógusi oklevéllel rendelkezett.

Tizenhét éves korában honvédként részt vett az 1848–49-es forradalomban, szabadságharcban. 1848 őszén a magyarsárosi csatában fogságba esett. Október 30-án a medgyesi császárpárti tanács halálra ítélte, de Gedeon tábornok az ítéletet börtönbüntetésre változtatta. Börtönéből megszökött, és Székelyudvarhelyre ment, ahol önként jelentkezett Gál Sándor dandárjához. 1949. július 2-án részt vett az uzoni és a kökösi csatában, ahol leleményességének köszönhetően meghiúsította a cári csapatok azon tervét, hogy bekerítsék a magyar honvédséget. A világosi fegyverletételt követően rövid ideig bujdosni kényszerült, majd elfogták, de gyenge egészségi állapota miatt szabadon engedték.

Vargyasra került tanítónak, majd Uzonban is tanított. 1858-tól a zajzoni iskola igazgató-tanítója, majd 1861 tavaszán Tatrangra került, ahol nyugdíjazásáig tanító, tanár és harminc évig iskolaigazgató volt. Neki köszönhető a tatrangi népoktatás akkori elismert színvonala, az iskola 5 tanerőssé bővítése, a lakosság erkölcsi és gazdasági gyarapodása. Hozzájárult a *Népnevelési Egylet*, a *Barcasági Evangélikus Oskolaegylet*, a tanítói dalárda szervezéséhez. 1871-ben a *Brassóvidéki Néptanítók Egylete Vidéki Iskolatanácsának* képviselője, 1874-ben a *Tanügyi Bizottság* tagja, 1884-ben ennek első alelnöke, 1875-ben pedig második alelnöke.

Életének utolsó négy évtizede a hétfalusi csángók szellemi felemelkedésének szolgálatában telt el. Az ő érdeme is a hosszúfalusi műfaragászati, majd polgári iskola beindítása. Állandó munkatársa volt a *Kolozsvári Közlönynek*, a *Reformnak*, a *Nemerének*, valamint a pedagógiai szaklapoknak, melyekben több mint négyszáz dolgozata, nagyobb cikke jelent meg.

Főbb dolgozatai: *Pályamunka a háziiparról*; *Az ismétlő iskola és annak olvasókönyve*; *Erdély közelmúltjából*; *A székely és a csángó kivándorlás*; *Közös sors és rokonszenv, azaz a magyar és a lengyel nemzet*; *Hazánk alkotmányos fejlődése*; *Népiskoláink újraszervezésének nélkülözhetetlenségéről*; *Népiskolai tanterv és annak alkalmazásáról*; *Az iskolai fegyelemről*; *Szózat önmagunkhoz*; *Emlékbeszéd Molnár Viktor evangélikus lelkész felett*; *Mi a hivatása mai napság egy magyar néptanítónak?*

Művei: *A kökösi csata*; *A szerzetes honvéd*; *Versek 1848-ról.*

Zajzoni Rab István költészetét nagyra értékelte, hozzá címezte a következő versét:

Zajzoninak

Hogy szívednek édes dobbanása
– Lelkületednek bár borús hevében,
Hol ezer baj közt szűken nyílt az éden,
Honolt a hon gondja óriása,
Lőn most egy új pálya virradása,
S mirtus helyett, mik fejed oly szépen,
Mint honom költőjének, dicsően
Körítik: leend majd villogása
Ottan Hymen kecses fűzérének,
S így reád tán enyhébb napok jönnek,
Függvén szép kedvesednek bájain.
Oh hidd el: tisztelőd hű keblének
Beljéből csak azért fakad ének,
Mert ő is ring az öröm karjain.

1904–1919 között minden szilveszter éjjelén verset írt az elmúlt esztendőről, az 1920-at már nem írhatta meg, ez évben hunyt el. Utolsó naplóbejegyzés-versei:

1918

Ki mondja meg, mit hoz a jövendő?!...
A múlt sivár, áldatlan vala.
Ködfátyolban jött az új esztendő;
Vihart rejt pirkadó hajnala.
Légy védve oh magyarok hazája!
Szálljon béke minden magzatára!

1919

Vészes volt a múlt, borongós s zavaros,
És jött rá egy új, egy sötét jelen.
Reményt veszítve hányt-vetett a balsors,
Oh! titkos műve, mely zord, szertelen!
Nincs tehát remény, nincs semmi
kegyelem,
Itt mi enyhítené a lét sérveit.
Ki s mi zsongítna kínos
helyzetünkben?...
Az míg van s mi az? ... egyedül ... HIT.

Kovács Lehel István

A megszerencsézés

A névnapozás a mi vidékünkön is még élő szokás. Különösen a gyakori keresztnevek mozgósították a közösséget. Ezek a nevek nálunk: Mihály, András, János, István, Anna, Kata, Ilona. Mintha a naptár is számon tartaná, mikor volt idejük az embereknek az ünneplésre!

A XVII., XVIII. században a névnap a családi élet egyik legnagyobb ünnepe volt. Csakhogy a XVII. században az ünnep *megülése* még más formában történt. Akkor az ünnep kizárólag férfimulatság volt. *Poharat köszöntöttek* az ünnepeltre, s gyakran napokig tartott sípszóval a zengő vendégeskedés.

A XVI., XVII. században azt a szentet ünnepelték, akinek a nevét viselte a felköszöntött. A levélbeli meghívás is így szólt: „holnap *Szent Ferenc poharára* ...-hoz menjünk." Az Egri csillagok népszerűsítette Dobó István így írt volt Kapy Andrásnak: „Ím, a karácsony napja előttünk vagyon és azután Szent István napja is. Annak okáért térj be hozzánk akkorra; legyünk együtt és az *Szent István poharát* is igyuk együtt meg." Pálffy Miklós is rendesen megadta Szent Miklós poharát.

Az asszonyok tiszteletére is a férfiak poharaztak. Thököly Imre Zrínyi Ilona tiszteletére még Törökországban is megadta *Szent Ilona poharát.*

Nyelvművelő

Nyelvünk érzékenyen követi a közösség erkölcsi rendjének árnyalódását. Mikor azt hallom/olvasom valakitől, hogy *„kimutatta a szeretetét, a jóindulatát, az együttérzését, a jókedvét, a bánatát"*, menten odamorfondírozom neki: „kimutatta a (kutya) foga fehérjét!" (ti. elárulta gonosz szándékát, alattomos természetét).

Az idézett szerkezetek a román szókapcsolatokat mintázzák le. Gyakori használatuk erkölcsi értékkopást eredményez a beszélőkben, hiszen a „mutat" jelentésében benne van a lemerevített mozgás jelentéselem, valami kényszerűvé, szokásszerűvé válás. A „ki" igekötő határozottá teszi az irányultságot, s önmagában találna is a szerkezet második eleméhez: szeretet, együttérzés, jóindulat, jókedv, bánat, hisz mindez belső lelki világunk terméke.

A jelentésficamot az hordozza, hogy mindezeknek nem a felszínre kerülés, a megmutatkozás, hanem a működés az elemi jellemzője.

Mit ér a szeretet, a jóindulat, az együttérzés, ha csak látszik, mondjuk egy arckifejezésbe rétegződött maszkként?

Keressünk olyan szót (szavakat) melléjük, amely nem akadályozza a szeretetet, a jókedv, az együttérzés működését, hanem a beszélőt éppen erre sarkallja, az érzelem működtetésére.

Hochbauer Gyula

Aki névnapon nem jelenhetett meg, az otthon köszöntött poharat az ünnepeltre, s ezt levélben közölte vele. Komolyabb adásvételt is áldomással pecsételtek meg. Néhol ezt Szent Miklós poharának hívták.

Elterjedt volt a levélben való felköszöntés, melyet magyarul *megszerencsézésnek* neveztek. Három olyan alkalom volt, mikor mindenki megszerencsézte jó ismerőseit. Az első az újesztendő volt, a második a húsvét, a harmadik a karácsony.

Mindezt a művelődéstörténész Takáts Sándortól tudom, ám hogy a mi térségünkre is érvényes, erre pár évvel ezelőtt figyelmeztetett egy szomszédommal folytatott beszélgetés, miközben örömmel kaptam fel a fejem egy hagyományhordozást sejtető szóra: „Köszönöm a *megszerencsézést.*"

Hochbauer Gyula

Nékünk született...

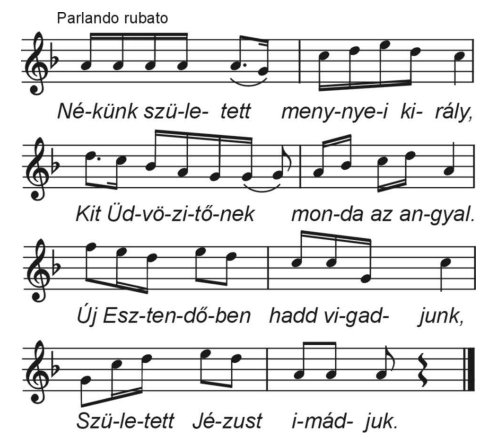

Gyűjtő: Domokos Pál Péter, 1958
Ének: Koszta Istvánné Sára Ilona (sz. 1897)

Balog Mihályka meséje

Egyszer Mátyás király udvarában voltam. Amikor bementem az udvarba, örvendtem a sok szépségnek. Mátyás király megkérdezte, hogy szeretem-e az udvaron. Én azt mondtam, hogy igen, és még azt mondtam, hogy adja ide azt a sapkát. Mátyás nem adta a sapkát. Amikor a fejemre tettem, fehér lett a sapka. Mátyás, mikor rámnézett, az udvarról kidobatott. Később én visszajöttem, és Mátyás bocsánatot kért tőlem. Leánykája kijött az udvarra, és én egy kicsi vizet kértem. A leány adott vizet, és én megköszöntem. A királylányt megkérdeztem, ha van vaegy szeretője. Akkor a szeretője vitte el a zsák búzát. Mátyás király azt mondta, hogy be vagyok angazsálva a malomba. Én megörvendtem. Az ebéden a leányba szerettem. A leány azt mondta Mátyás királynak, hogy nem szabad dolgozzak, mert beteg voltam. Én megköszöntem a leánynak.

Másnap én a leány kezét kértem, és megházasodtunk. 7 nap és 7 éjjel tartott a lakodalom. Én ezért örvendtem és még most is él a leány, ha meg nem halt. *(Keresztvár)*